

Anja Jørgensen

Lokale fællesskaber i den senmoderne by

Denne artikel stiller spørgsmålstejn ved, hvorvidt sociale relationer er så lidt knyttet til og påvirket af geografi, som det ofte angives, eller om vi med sådanne antagelser overser væsentlige dimensioner omkring lokalt fællesskab og identitet. Og i forlængelse heraf vil artiklen forsøge at nærme sig et svar på, hvordan vi kan forstå lokalt fællesskab i det senmoderne byliv. Med udgangspunkt i resultaterne fra en empirisk undersøgelse af lokale fællesskaber i tre kvarterer i Aalborg By har denne artikel til hensigt at diskutere den gængse sociologiske opfattelse af relationen mellem geografisk lokalitet og fællesskab i det moderne samfund. Implikationer og mulige retninger for fremtidig forskning vil også blive diskuteret.

Søgeord: Lokale fællesskaber, stedtilknytning, senmoderne fællesskaber, nabo-relationer, senmoderne by.

I såvel klassisk som moderne sociologisk teori findes der mange forskellige fortællinger om, hvordan relationen mellem rummet og det sociale er blevet påvirket af det, som vi i sociologien lidt overordnet kalder for moderniseringen af samfundet. Megen sociologisk teori bygger således på den idé, at sociale relationer og geografiske rum i stigende grad er blevet adskilt som følge af teknologiske muligheder for at overskride det geografiske rum. Det er nærmest blevet et indiskutabelt faktum, at nutidige samfund er befolket af mennesker, der overvejende interagerer og skaber fællesskab med hinanden på tværs af geografiske grænser. Tætte bånd eksisterer ligeså hyppigt mellem mennesker, der befinder sig langt fra hinanden end mellem mennesker, der geografisk set befinder sig tæt på hinanden. Mere eller mindre implicit antages det, at sociale relationer og fællesskaber i formindsket grad findes blandt mennesker, der bor tæt på hinanden og i stigende grad blandt mennesker, der lever geografisk adskilt. Menneskers tilknytning til én specifik lokalitet betragtes nærmest som en rest fra en uciviliseret fortid, mens mennesket i den moderne og civiliserede verden er begrebsliggjort som et geografisk løseindivid.

Adskillelsen af sociale og geografiske rum i sociologisk teori

Hos såvel tidlige sociologiske klassikere såsom Emile Durkheim, Ferdinand Tönnies og Georg Simmel som hos nutidige teoretikere som Anthony Giddens, Saskia Sassen, Manuel Castells, Richard Sennett, Zygmunt Bauman og Amitai Etzioni fremgår det på forskellige måder og med forskellige begreber, at det moderne samfunds sociale rum er adskilt fra det geografiske. Nogle teoretikere forholder sig optimistisk til denne udvikling, mens andre er bekymrede. For de tidlige sociologiske klassikere var moderniteten lig med en mindskelse af fællesskaber og lokalt bundne sociale relationer. Ifølge Durkheim for eksempel indebar moderniteten, at sociale relationer i stigende grad ville vokse frem af gensidig afhængighed skabt på baggrund af det specialiserede arbejdsmarked og i mindre grad af geografi. Det vil sige, at det geografisk baserede fællesskab blev forbundet med det præ-moderne og primitive, mens det fællesskab, der opstår som følge af arbejdsdeling og gensidig afhængighed, blev anset for moderne og civiliseret (Durkheim 1933:257). Durkheim var ikke særlig bekymret for denne udvikling, som han mente resulterede i en ny form for solidaritet, den organiske solidaritet (i modsætning til den præ-moderne mekaniske solidaritet), hvilken han anså for tilstrækkelig stærk til at sikre både social integration og individuel selvrealisering. Den organiske solidaritet havde ifølge Durkheim en moralsk base, som muliggjorde solidaritet i store sociale enheder som eksempelvis den moderne storby (Tonboe 1993:260). Også Georg Simmel (1998) og Ferdinand Tönnies (1988) var af den opfattelse, at det moderne samfund er kendetegnet ved, at mennesket overvinder geografisk rum og skaber relationer og fællesskaber på tværs af rummet. Men i modsæt-

Anja Jørgensen
Ph.d., lektor ved
Institut for Sociologi,
Socialt Arbejde og
Organisation,
Aalborg Universitet
E-mail:
anjaj@socsci.aau.dk

ning til Durkheim var Tönnies og Simmel mere skeptiske, når det gælder vurderingen af, hvilken betydning det har for geografisk bundne fællesskaber.

Blandt hovedparten af nutidige teoretikere er der også konsensus om, at sociale relationer i stigende grad adskilles fra geografiske rum. I det følgende skal vi således se nærmere på de såkaldte sen-moderne teoretikere og deres begrebsdannelse i forhold til relationen mellem geografisk rum og sociale relationer. Grundlæggende kan man sondre mellem to overordnede retninger: (1) Teoretikere med en optimistisk tilgang og (2) teoretikere, der opfatter udviklingen mere pessimistisk, hvor denne sidste gruppe yderligere kan opdeles i kritiske pessimister og moralske pessimister (se tabel 1).

Anthony Giddens er et karakteristisk eksempel på den optimistiske retning. Flere steder har Giddens (se fx 1994, 1996) analyseret tid-rum og lokalitet-rum adskillelsen som særlige karakteristika ved det sen-moderne. Ifølge Giddens besidder de sen-moderne samfund adskillelige såkaldte "udlejningsmekanismer" (symbolske tegn og ekspertsystemer), hvilke er årsag til, at sociale relationer frigøres fra lokale interaktionskontekster og genskabes på tværs af ubegrænset tid-rum distancer. Genskabelsen eller "genindlejringen" af sociale relationer muliggør sociale relationer uden direkte ansigt-til-ansigt-interaktion, og den letter kommunikation mellem mennesker, der geografisk er adskilt. Sammen med Giddens er Claude Fischer (1982) og Barry Wellmann (1979) optimistiske i forhold til mulighederne for lokale fællesskaber i sen-moderne bysamfund. De er enige om, at lokale fællesskaber har svære betingelser i nutidens samfund, men de mener også, at de lokale fællesskaber gradvist erstattes af de nye former for fællesskaber. Således er der ikke blevet en mindre mængde fællesskab i det senmoderne samfund, men fællesskaber antager nye former og struktureres på nye måder.

Manuel Castells repræsenterer de kritiske pessimister. I *The Information Age: Economy, Society and Culture* har han analyseret de karakteristika, der findes ved det såkaldte "netværkssamfund" og introducerer tanken om en ny og særlig epoke, som han betegner "informationsalderen" (Castells 1996, 1997, 1998). I denne tidsalder finder der en evig restrukturering af det sociale sted. En udvikling der bl.a. skaber ulighed mellem regioner og geografiske lokaliteter, idet visse steder er forbeholdt befolkningsgrupper, som har de kompeten-

Teoretisk perspektiv	Perspektiver for lokale fællesskaber i den sen-moderne by
Optimister: Anthony Giddens (1994) Barry Wellman (1979) Claude Fischer (1982)	Inden for og uden for byen adskilles sociale relationer fra rum, inklusiv lokale rum. Social integration foregår i alle retninger på tværs af lokale, nationale og internationale geografiske grænser Generelt er social integration ikke formindsket, men den antager anderledes former og foregår over større distancer
Kritiske Pessimister: Manuel Castells (1997) Saskia Sassen (2000) Zygmunt Bauman (2002) Richard Sennett (1999)	Socialgeografisk segregering, disintegration og ulighed er konsekvenser af globaliseringen og internationaliseringen (stedernes rum og strømmenes rum i netværkssamfundet, "the glamour zone" og "the war zone", de eksterritorielle flugt fra fællesskab, det fleksible arbejdsmarkeds underminering af fællesskab og loyalitetsfølelser)
Moralske pessimister: Amitai Etzioni (1995)	Social opløsning og underminering af fællesskaber på alle niveauer. Revitalisering af disse fællesskaber sker ved at: <ul style="list-style-type: none"> - formindske bestræbelserne på velstand og prestige - afveje karriereambitioner og fællesskabsrelationer - skabe fysiske rum, der støtter lokale fællesskaber - langvarig og vedholdende engagement i frivilligt arbejde

Tabel 1.

cer og ressourcer, der er nødvendige for at kunne begå sig i informationsalderens netværkssamfund.

Castells analyse har visse fællestræk med Saskia Sassen (2000) og Zygmunt Bauman (2002), der retter opmærksomhed mod den ulighed, som findes i forhold til social integration og fællesskab i det nuværende samfund. Ifølge dem har de lokale fællesskaber forandret sig markant siden, den såkaldt globale elite har vendt ryggen til alle former for samfundsmæssige fællesskaber, fordi fællesskaber, hvad enten disse er lokale eller nationale, opleves som påtvungne og begrænsende. De er alle enige om, at det sen-moderne samfund skaber vindere og tabere i forhold til fællesskaber og social integration. Mens de veluddannede og globale eliter afviser samfundsbaserede fællesskaber, er andre tvunget til og afhængige af at indgå i disse. Hvor Castells argumenterer for, at mennesker med en stærk stedtilknytning ikke nødvendigvis føler sig integrerede i lokale fællesskaber, synes Sassen ikke at have et klart standpunkt til, hvorvidt mennesker i den urbane "warzone" overhovedet oplever sådanne fællesskaber. I den forbindelse er Bauman mere konkret. Han argumenterer for, at alle mennesker i den post-moderne periode er fanget i dilemmaet mellem frihed og sikkerhed. Mennesker er tilbøjelige til at søge sikkerhed og (lokale) fællesskaber, men sådanne fællesskaber synes hurtigt at forsvinde, idet

de nødvendigvis betyder et tab af personlig frihed. Richard Sennett (1999) adskiller sig en smule som kritisk pessimist. Han mener, at lokale fællesskaber stadig eksisterer, men at et stigende antal af dem må betragtes som defensive fællesskaber, der er organiseret som en form for forsvar eller beskyttelse mod en udefrakommende trussel (f.eks. de såkaldte "gated communities").¹ Sennett anklager arbejdsmarkedets stigende krav om fleksibilitet og mobilitet for at have forårsaget denne negative udvikling, idet mennesker hyppigt tvinges til at flytte. Han argumenterer for, at denne tendens i nutidens samfund udvisker loyalitetsfølelsen over for omgivelserne – såvel over for steder som mennesker – med den konsekvens, at mennesker indgår i overfladiske fællesskaber med manglende konsensus og fælles enighed. I modsætning til f.eks. Etzioni, som omtales nedenfor, er Sennett af den opfattelse, at fællesskab karakteriseret ved konsensus og fælles enighed kun kan opnås gennem forskellighed, uenighed og diskussion. Mennesker, der søger sammen med defensive motiver over for omverdenen, skaber ikke fællesskaber med konsensus og fælles enighed og dermed holdbarhed, fordi de socialt set ligner hinanden for meget, og fordi fællesskabet ikke er bygget op omkring en søgen efter at gøre noget i fællesskab.

Amitai Etzioni (1995) er kategoriseret som en moralsk pessimist, idet hans analyse af nutidens lokale fællesskaber involverer en moralsk dimension. Etzioni er yderst pessimistisk over det, han omtaler som erosionen og opløsningen af lokale fællesskaber i nutidens samfund. Han mener, at denne opløsning vil skabe en form for moralsk krise eller sammenbrud, hvilket giver sig udslag i brutalitet, høje kriminalitetsrater, individualisme og begærlighed. Sammenlignet med andre teoretikere indtager Etzioni et mere handlingsorienteret standpunkt. Han advokerer således for en slags moralsk genoprustning, hvor mennesker opfordres til at skabe fællesskaber og fællesskabsfølelser på forskellige niveauer og i mange sociale sfærer, inklusiv den lokale, som kompensation for det der er opløst.

Med udgangspunkt i denne korte gennemgang af teoretiske perspektiver på lokale fællesskaber i den senmoderne by og med baggrund i en konkret empirisk undersøgelse (Jørgensen 2006) diskuteres det senere i artiklen, hvorvidt den fortløbende modernisering af samfundet betyder, at mennesker bliver uafhængige og adskilt fra det lokale fællesskab. Dette specifikke studie, dets teoretiske fundament, metodologi og primære fund præsenteres kort i det følgende.

Når kvarteret opdager sig selv

Undersøgelsen "Når kvarteret opdager sig selv" tog udgangspunkt i tre boligområder i Aalborg By, hvor grupper af kvarterfremmede havde bosat sig. I denne sammenhæng refererer "kvarterfremmede" til tidligere hjemløse, sindslidende misbrugere samt en gruppe nynazister. I to af de tre boligområder havde Aalborg Kommune i samarbejde med Socialministeriet taget initiativ

til to boprojekter: Ét for tidligere hjemløse og et andet for sindslidende misbrugere. Planen med disse boprojekter var primært at integrere mennesker, der havde haft problemer med at bo selv i såkaldt normale boligområder. Før etableringen af de to boprojekter i de respektive kvarterer var der kun sparsomme relationer mellem de "oprindelige naboer". I det tredje boligområde arvede en gruppe nynazister et gammelt hus, hvilket de havde tænkt sig at benytte som endnu et hovedkvarter for det danske nynazistiske parti. Naboerne her kendte også kun ganske lidt til hinanden, inden nazisterne flyttede ind i huset.

I alle tre kvarterer resulterede disse bosættelser af "kvarterfremmede grupper" i protester fra de oprindelige naboer. De fælles protester forvandlede kvarterne fra socialt set at være relativt usammenhængende til at være præget af mange former for fællesskaber. Først og fremmest organiserede naboerne sig i sagsorienterede fællesskaber omkring fælles protester, og siden voksede der også forskellige former for samværsorienterede fællesskaber frem.

Hovedperspektivet i undersøgelsen var en analyse af de sociale processer, som konflikterne afstedkom i de tre kvarterer. Kvarterne adskilte sig fra hinanden i forhold til beboernes sociale baggrund, områdernes historie og boligernes fysiske karakter. Det første kvarter, Kærlundsmarken, er domineret af ejerboliger (enfamiliehuse) og er et typisk kvarter for den øvre og midterste del af middelklassen. Det andet kvarter, Sølheltekvarteret, er et kvarter for pensionister og studerende og andre unge under forskellige former for uddannelse. Samtlige i dette område bor i lejede lejligheder ejet af et boligselskab, og kun få ejer deres lejlighed. Det tredje kvarter, Skansen (hvor nazisthovedkvarteret blev etableret), er et kvarter for den nedre og midterste del af middelklassen. Bl.a. boede der en del pensionerede faglærte arbejdere. Hovedparten af beboerne bor i enfamiliehuse, som de selv ejer, og kun få bor i lejlighed.

Det teoretiske perspektiv i undersøgelsen bestod primært af, hvad jeg har kaldt, en revitaliseret udgave af den såkaldte humanøkologi, som den blev formuleret af Robert Ezra Park og Ernest W. Burgess i 1910'erne og 1920'erne (Park & Burgess 1967/1915, Park 1952). En af hovedpointerne i humanøkologien er at anskue fællesskab som en fortløbende proces, der udvikler sig fra et grundlæggende økologisk og ubevidst niveau til fællesskaber karakteriseret af tre separate niveauer: Det økonomiske, politiske og moralske niveau. For også at kunne betragte kvarterer i et senmoderne perspektiv – og dermed at kunne revitalisere humanøkologien – er det teoretiske perspektiv suppleret af Zygmunt Bauman (Bauman 2002). Baumans pointer om fællesskab er således anvendt som en form for postmoderne opdatering af Robert Park. Det er især Baumans pointer om relationen mellem fællesskab og frihed, der her er aktuelle. Bauman hævder nemlig, at postmoderne individer på en og samme tid søger fællesskab og frihed. Denne søgen eller drøm kan dog aldrig gå i opfyldelse på grund af det modsætningsfyldte forhold mellem disse to fænomener i det postmoderne samfund. Endelig er det teoretiske perspektiv også præget

af Simmels teori omkring relationen mellem konflikt og fællesskab (Simmel 1955/1908). Analyser af naboernes egne oplevelser af deres kvarter, de fremmede og konflikterne understøttes af Alfred Schutz' fænomenologiske sociologi. På den måde anlægger undersøgelsen et perspektiv, der muliggør en analyse af de fremvoksende fællesskaber betragtet udefra, og af de fremvoksende fællesskaber betragtet indefra af deltagerne selv.

Det empiriske grundlag bag undersøgelsen er 33 semistrukturerede kvalitative interviews af en varighed mellem 1½ til 2 timer, et antal af møder med forskellige instanser og nøglepersoner i Aalborg Kommune angående de to boprojekter og endelig en lang række uformelle og spontane samtaler under besøg i de tre kvarterer. Datamaterialet blev analyseret gennem en blanding af databaserede og begrebsbaserede kodningsprocedurer.

En overordnet og væsentlig kategori er "fællesskab". Fællesskab er både forstået som fællesskab mellem de fremmede og de "oprindelige" beboere og som fællesskab mellem de oprindelige beboere internt. Analyse af de transkriberede interviews afslørede, at de fremmede tilflyttere (beboerne i boprojekterne og nynazisterne) indirekte skabte nye former for fællesskaber mellem de oprindelige beboere. Med andre ord reagerede de oprindelige beboere på deres nye, fremmede naboer ved at skabe nye typer af lokalt baserede fællesskaber. Under analysen blev denne kategori underopdelt i forskellige former for fællesskaber, som er vist i skemaet nedenfor (Tabel 2). På baggrund af dataanalysen fremstod nemlig to essentielle dimensioner: En angik fællesskabets grad af organisering og den anden de nye fællesskabers primære funktion.

Som vist i tabel 2 voksede forskellige former for fællesskaber frem i de tre områder som en reaktion mod fremmede. I Kærlundsmarken og på Skansen udviklede der sig såvel organiserede som uorganiserede sagsorienterede fællesskaber. Herudover opstod der også socialt orienterede fællesskaber, der såvel havde organiserede som uorganiserede former. I Kærlundsmarken og på Skansen var de kvarterfremmede med til at puste liv og energi i de fællesskaber, der allerede eksisterede, men som ikke havde nogen reel funktion, ligesom de var med til at katalysere nye former for fællesskab. Beboerne i disse

Tabel 2. Lokale fællesskabsformer.

	Organiserede	Uorganiserede
Sagsorienterede	<ul style="list-style-type: none"> • "Skansen mod nazisme" • Kontaktudvalget 	<ul style="list-style-type: none"> • Fejring af helligdage (eks. Krystalnatten)
Samværsorienterede	<ul style="list-style-type: none"> • Julefrokost • Legeplads • Fastelavnsmøder, havefester, Sankthans bål 	<ul style="list-style-type: none"> • "Uformelle og lejlighedsvis samtaler" • Personlige venskaber • Uformelle "møder" foran den tidligere nazi beboelse

områder organiserede sig og arrangerede forskellige former for protester (imod nynazisterne og boprojekterne), hvilket skabte betydelig opmærksomhed. Før protesterne kendte de oprindelige beboere ikke meget til hinanden, men det ændredes med de nye fællesskaber. Generelt tiltrak de sagsorienterede aktiviteter flere deltagere sammenlignet med dem, der udelukkende var samværsorienterede. I Schutzske termer (1976/1964:30ff) ændrede relationen mellem de lokale beboere sig fra "de-relationer" til "vi-relationer", idet antallet af ansigt-til-ansigt-situationer steg markant. Trods en tilsyneladende ens karakter rummede de nye former for sociale relationer forskellige grader af intimitet. På Skansen var niveauet for intimitet i vi-relationerne relativt højt blandt de beboere, der ofte deltog i de daglige sang-seancer ud for naziborgen, mens der var et lavere intimitetsniveau blandt dem, der deltog mindre hyppigt i de fælles protestarrangementer. De fremmede i form af beboerne i Skurbyen i Kærlundsmarken var med til at skabe vi-relationer mellem de oprindelige beboere karakteriseret ved en lav grad af intimitet, det vil sige relationer præget af en mindre hyppig ansigt til ansigt interaktion sammenlignet f.eks. med vi-relationerne, der opstod på Skansen. I Suensonsgade skabte opgangsfællesskabet ikke nye former for fællesskaber. Mange af de oprindelige beboere i dette område kendte hinanden gennem mange år og havde allerede udviklet intime vi-relationer. I alle tre områder blev der fundet vi-relationer med forskellige grader af intimitet. Graden af intimitet i vi-relationen og niveauet for fælles organisering var forbundet med hinanden, således at uformelle og uorganiserede fællesskaber gavnede intimiteten i vi-relationerne, mens formelle og velorganiserede fællesskaber reducerede niveauet for intimitet i disse relationer.

Diskussion

Nu er det imidlertid interessant, hvordan disse empiriske fund relaterer sig til den indledende diskussion om, hvorvidt det senmoderne menneske er knyttet til steder og lokale fællesskaber eller ej. Den væsentligste pointe på baggrund af denne undersøgelse er, at den idé som eksisterer i meget klassisk og nutidig teori om, at sociale relationer i moderne civiliserede samfund i stigende grad er udlejret eller i hvert fald adskilt fra fysiske rum, både kan verificeres og falsificeres. Således var beboernes sociale relationer i to af de tre områder ikke bundet til det lokale, før de fremmede flyttede til kvartererne. Før havde de hovedparten af deres sociale relationer uden for lokalområdet – et forhold, der stemmer overens med antagelsen om en adskillelse af sociale relationer og lokalitet i nutidigt byliv. På den anden side ændrede denne situation sig markant, da de fremmede flyttede ind. De lokale beboere samlede sig og organiserede sig. Først for at protestere, men siden hen udviklede protestorganisationerne sig til personlige venskaber og moralske fællesskaber i Parks forstand. Det vil sige, at sociale relationer bundet til det specifikke geografisk rum i form af kvarteret voksede frem. I Suensonsgade havde de ældre og op-

rindelige beboere kendt hinanden længe, og der eksisterede stærke sociale bånd mellem dem. Opgangsfællesskabets etablering påvirkede ikke relationen mellem de oprindelige beboere betydeligt. De yngre beboere i dette område havde ikke, hverken før eller efter opgangsfællesskabet blev etableret i kvarteret, nogle sociale relationer til hinanden eller til de ældre mennesker, der var mange af i kvarteret.

Beboere i Kærlundsmarken og på Skansen reagerede på den eksterne provokation, som etableringen af henholdsvis Skurbyen og naziborgen var, ved at skabe forskellige typer af fællesskab. Etableringen af opgangsfællesskabet i Suensonsgade resulterede ikke i lignende lokalt bundne fællesskaber, idet sådanne organisationer allerede var etableret blandt de ældre beboere. Et vigtigt spørgsmål er nu, hvorledes forekomsten af disse nye former for fællesskab skal forstås og fortolkes? Hvorledes bør vi forstå de bagvedliggende generative mekanismer? Bygger disse fællesskaber på frygt fra ydre trusler, eller vokser de frem af en fundamental drivkraft til at deltage i fælles aktiviteter med naboerne? Eller bygger de muligvis på særlige moralske antagelser?

Naboerne i de tre områder viste sig at have forskellige motiver til at søge de lokale fællesskaber. De forskellige motiver for og holdninger til lokale fællesskaber kan kondenseres til fem typiske former:

1. Den bekymrede nostalgiker, der længes efter fortidens lokale fællesskab, og som betragter nedbrydningen af disse som et stort tab. Denne type deltager dog ikke aktivt i reetableringen og vedligeholdelsen af fællesskaber udover med familien og nogle nære venskaber, der ikke er lokale.

2. Den handlekraftige nostalgiker, der mener, at lokalt bundne fællesskaber er svækket over årene, og at det er et tab, og som aktivt tager initiativ til at rette op på dette tab.

3. Den fællesskabsorienterede, der betragter lokale netværk og fællesskaber som en underforstået og naturlig, nødvendig del af hverdagslivet.

4. Den sikkerhedsorienterede, der skaber relationer til andre lignende beboere for at føle sig sikker og for at komme af med afvigende grupper i kvarteret.

5. Den indifferente type, der ikke er orienteret mod naboer eller lokale fællesskaber.

I de tre områder fandt jeg forskellige indstillinger til lokale fællesskaber. De dominerende typer i Kærlundsmarken er bekymrede nostalgikere, sikkerhedsorienterede og handlekraftige nostalgikere. Disse typer har sammen skabt forskellige former for organiserede fællesskaber. Således er de nye fællesskaber i Kærlundsmarken udviklet omkring en tidligere opbygget og formelt organiseret beboerforening. Før ankomsten af de fremmede havde denne forening kun få aktivt deltagende medlemmer, og generelt var dens funktion i området begrænset. Efter de fremmedes ankomst oplevede foreningen en fornyet interesse, og den voksede med hensyn til aktiviteter og interesseområder. På Skansen findes mange handlekraftige nostalgikere og en del sikkerheds-

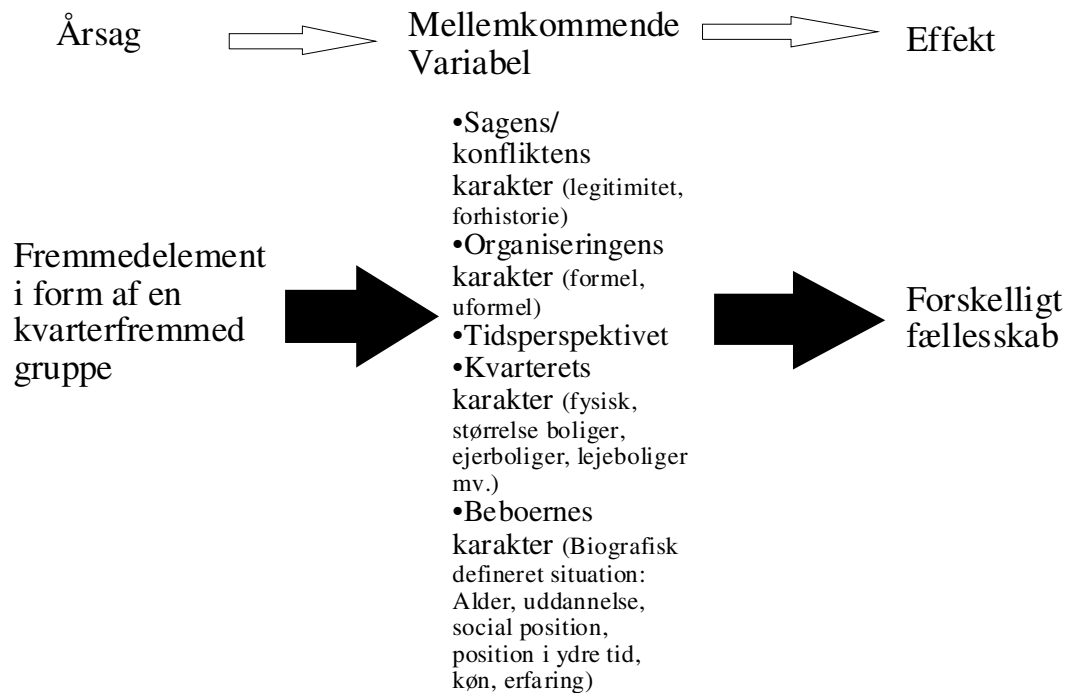
orienterede og fællesskabsorienterede. Ud over at have skabt et organiseret form for lokalt fællesskab dannede denne særlige blanding af beboere også basis for et bredt netværk af uorganiserede og socialt orienterede fællesskaber. Indifferent- og fællesskabsorienterede typer var de mest dominerende i Suensoengade, og i dette område resulterede de fremmede ikke i nye former for lokalt fællesskab. De ældre beboere var allerede integreret i stærke og vel-etablerede former for samværsorienterede fællesskaber, og de yngre beboere viste ikke nogen særlig interesse i forhold til disse fællesskaber, ligesom de vidste meget lidt om boprojektet og beboerne heri.

Hvis jeg skal forsøge at svare på spørgsmålet om, hvorfor der udvikler sig forskellige former for fællesskab i de tre kvarterer som følge af de fremmedes ankomst, så er de lokale indstillinger over for fællesskaber generelt såvel som lokale fællesskaber afgørende. Andre faktorer har også påvirket disse fællesskabsgenererende processer, f.eks. så adskiller områderne sig betydeligt med hensyn til geografisk størrelse, bebyggelsesformer, typer og varighed af de konflikter, som de kvarterfremmede katalyserede, samt med hensyn til beboernes biografisk bestemte situation (Schutz 1975:25): Alder, uddannelsesniveau og sociale klasse. Model 1 illustrerer nogle af de væsentligste faktorer, der har betydning for den type af fællesskab, som udvikles på baggrund af disse processer.

I analysen, som er baseret på Parks humanøkologi, ses det, hvordan de tre fællesskaber har udviklet sig i forskellige retninger. På Skansen, hvor konflikten varede i længst tid og var mest intens, udvikledes alle typer af bevidste fællesskaber (eller samfund som Park ville foretrække at omtale disse): Økonomiske, politiske og moralske samfund. I Kærlundsmarken, hvor konflikten var kortvarig og hovedsageligt berørte grundejerforeningens bestyrelse, udvikledes udelukkende økonomiske og politiske samfund. Og endelig i Suensoengade, hvor der næsten ikke var nogen konflikt, men hvor en gruppe af ældre naboer havde kendt hinanden gennem mange år, udviklede der sig ikke noget nyt samfund som reaktion mod de nye naboer.

På baggrund af ovenstående analyser rejser der sig nogle spørgsmål, som bør overvejes. Først og fremmest: Virker det muligt og fornuftigt at katalysere fællesskab gennem provokationer i lokale boligområder og kvarterer, som socialt set er usammenhængende? For det andet: Hvor stærke er de sociale relationer, der skabes på baggrund af utilfredshed, fjendtlighed og protester mod en "ydre" og fælles fjende? Og for det tredje: Hvorledes kan vi, på baggrund af de nærværende empiriske fund, begrebsliggøre relationen mellem socialt liv og rum i det senmoderne?

I forhold til det første spørgsmål støtter fundene fra denne undersøgelse formodningen om, at lokale fællesskaber kan skabes via en ydre provokation. Hvorvidt sådanne fællesskaber er moralske, personlige eller udelukkende formelle afhænger af flere faktorer. Karakteren af og robustheden ved fællesskaber, der opstår som reaktion på de "kvarterfremmede", kan ikke generaliseres

Figur 1. Sammenhængen mellem tilstedeværelsen af en "kvarterfremmed gruppe" og udviklingen af fællesskab blandt de oprindelige naboer.

på en simpel måde. De må primært bestemmes ud fra en specifik kombination af gensidigt påvirkende faktorer i hvert enkelt tilfælde. I to ud af de tre kvarterer er der blevet skabt et lokalt fællesskab, som direkte reaktion på de kvarterfremmedes ankomst. Provokationen, i form af de kvarterfremmede, er således den primære årsag til, at beboerne i disse områder er begyndt at interagere og udvikle sociale relationer.

I Kærlundsmarken, hvor de fremmede bestod af et boprojekt for tidligere hjemløse alkoholikere, blev det klart, at det ikke udelukkende var de sociale bånd mellem de oprindelige naboer, der var blevet forstærket. Tolerancen over for de kvarterfremmede synes også at vokse med tiden. Gennem et såkaldt "kontaktudvalg" kommunikerer de oprindelige naboer med kommunale embedsmænd og socialarbejdere samt Kirkens Korshær, der står for den daglige drift af stedet. Efter en yderst intens periode med højlydte og skarpe protester antog beboerne en mere konstruktiv og samarbejdsvillig indstilling. På trods af at beboerne i starten anvendte en yderst fjendtlig retorik rettet mod de nye og fremmede beboere, forekom selve protesterne at have en integrerende effekt, idet de skabte en basis for sociale relationer og sociale bånd mellem de oprindelige beboere og på længere sigt øgede tolerancen og accepten af klienterne i boprojektet. Disse fællesskaber er dog ikke at betegne som moralske fællesskaber i en Parksk forståelse. Robert Park skelner mellem fire forskellige typer af fællesskab: Økologiske, økonomiske, politiske og moralske fællesskaber. Økologiske fællesskaber er ubevidste og af fundamental

karakter. De er som organismer karakteriseret af en indre kamp på den ene side og stabilitetsvaretagelse på den anden. Det økologiske fællesskab har visse ligheder med den type af fællesskab, som man f.eks. kender fra bikuber og myresamfund (Park & Burgess 1921). Ifølge Park udvikler disse økologiske fællesskaber sig med tiden til bevidste og mere civiliserede samfund. Sådanne samfund fremstår i forskellige stadier: Det økonomiske, det politiske og det moralske stadie, hvor det moralske stadie er det mest raffinerede og sofistikerede. Ved at anvende Parks humanøkologi er fællesskabet i Kærlundsmarken politisk. Hovedintentionen i dette fællesskab er at koordinere og viderebringe forskellige lokale interesser gennem etableringen af forskellige fora som eksempelvis "kontaktudvalget".

På Skansen havde fællesskabet en mere differentieret karakter. For nogle beboere blev det til et politisk fællesskab såsom "Skansen mod racisme". Nogle af deltagerne i denne gruppe føjede en moralsk dimension til den politiske organisering og skabte nære venskaber, hvor de følte sig tæt forbundet. Konflikten med nynazisterne, der varede i 800 dage, var meget fjendtlig og intens, hvilket var hovedårsagen til, at nogle af beboerne betragtede det lokale fællesskab som et politisk ekstremistisk fællesskab, som de ikke ønskede at være en del af. Selve provokationen (nynazisternes ankomst) virkede yderst stærk på de oprindelige beboere, og den katalyserede en stærk følelse af fællesskab. Senere havde dette fællesskab dog ikke udelukkende en integrerende effekt. Det skubbede visse beboere væk, fordi de havde svært ved at identificere sig med måden, hvorpå de fælles protester udviklede sig. Fra start til slut under protesten var naboernes tolerance i forhold til nazisterne meget lav. Beboerne betragtede nazisterne som repræsentanter for en ondsindet organisation og ikke som naboer i den traditionelle forståelse. Nogle af naboerne og nogle udefrakommende, der sympatiserede med naboernes protester, udtrykte åbenlyse følelser af had over for nazisterne, der skræmte en gruppe af naboerne bort fra den fælles protestsang/alsang, som fandt sted hver aften i de 800 dage konflikten varede.

I Suensonsgade, hvor de nye og fremmede beboere ikke fremkaldte nogle nye former for lokale fællesskaber, eksisterede der et moralsk fællesskab blandt de ældre beboere før ankomsten af de kvarterfremmede. Åbenbart opmuntrede det faktum, at et boprojekt for psykisk syge misbrugere blev placeret i kvarteret, ikke de yngre beboere til at forme eller tage del i lokale fællesskaber og dermed i protester og diskussioner af boprojektet. Disse unge befandt sig i en slags boligmæssig transitposition i området og viste af den grund ikke nogen interesse for områdets udvikling.

Hvorvidt disse nye lokalt baserede fællesskaber blev til stabile og varige fællesskaber hænger snævert sammen med graden af intimitet internt mellem naboerne. I denne undersøgelse blev Schutz' distinktion mellem vi- og de-relationer anvendt som et mål for graden af intimitet. Ifølge Schutz (1976/1964:30) øges graden af intimitet med antallet af ansigts-til-ansigts relationer.

Når graden af intimitet i vi-relationerne er høj, formindskes tilbøjeligheden til at foretage typificeringer, idet parterne konstant er nødsaget til at revurdere de typificeringer, der allerede er foretaget. Fra et Schutzsk perspektiv peger en høj grad af intimitet på en stærk relation, idet det vanskeliggør typificering og dermed støtter gensidig forståelse og tolerance. Denne undersøgelse understøtter Schutz' pointe i en modificeret form, idet en høj grad af intimitet har støttet og samlet fællesskaber blandt visse beboere, mens det ligeledes har skubbet andre beboere væk. I sin velkendte artikel "The Strength of Weak Ties" retter Mark Granovetter (1973) opmærksomhed mod det faktum, at svage sociale bånd besidder en vis styrke, idet de giver mere rum og (selvrealiserende) muligheder til individet sammenlignet med de bånd, der normalt betragtes som stærke. Granovetter argumenterer for, at de sociale bånd, som vi normalt betragter som stærke, findes i venskaber og familiemønstre, og at de støttes af sympati, følelser, loyalitet og/eller samhørighed.

På Skansen var det kun nogle af beboerne, der kunne forene sig med den intensitet og intimitet, der voksede frem i de styrkede vi-relationer. En gruppe af beboere nægtede således at deltage i de daglige protestsange med det argument, at denne aktivitet såvel som den generelle deltagelse i det fremvoksende fællesskab optog for meget tid, og at aftensangen udelukkende afspejlede visse personers forståelser af, hvordan en protest skulle organiseres og implementeres. De beboere, der tog afstand fra det fællesskab, som udvikledes i forbindelse med de daglige protestarrangementer, var stadig tilhængere af en fælles protest i form af fællessang, idet de stadig ønskede, at nazisterne skulle flytte, men de brød sig ikke om den måde, som disse fælles optrin havde udviklet sig på. Den relativt høje grad af intimitet, der udviklede sig omkring de daglige protestsange, skabte således et stærkt lokalt fællesskab, for det første fordi det bragte beboerne i området sammen, og sekundært fordi skeptikerne forblev loyale i forhold til fællesskabet og protestarrangementet for at opnå det fælles mål, at få nynazisterne til at flytte. På den måde forekom det fælles mål at overtrumfe interne potentielle uenigheder og konflikter blandt beboerne. I sin analyse af konflikt og fællesskab påpeger Simmel (1955/1908) flere aspekter af konflikter, der kan skabe fællesskaber af forskellig styrke (Jørgensen 2006:176). Konflikten mellem beboerne og nynazisterne synes at producere fællesskab på et optimalt niveau. Denne case viser, at der på Skansen blev skabt fællesskab af en sådan genererende og integrerende karakter, at selv relativt seriøse interne uenigheder ikke udviklede sig til åbne og synlige konflikter blandt beboerne.

I Kærlundsmarken var fællesskabet nært forbundet med den allerede eksisterende og organiserede beboerforening. Sammenlignet med Skansen var der i dette område således en mindre grad af intimitet i vi-relationerne. På den anden side var det eksisterende og formaliserede fællesskab endnu mere organiseret og baggrunden for en lang række af aktiviteter. Dette fællesskabs stabilitet synes at hænge sammen med graden af aktivitet i det organiserede fælles-

skab i form af beboerforeningen. Hvis aktivitetsniveauet i beboerforeningen er højt, møder beboerne i dette område ofte hinanden til forskellige arrangementer og møder. På den anden side møder beboerne ikke hinanden specielt ofte, hvis aktivitetsniveauet i beboerforeningen er lavt. På Skansen var der en høj grad af intimitet, idet disse beboere gik sammen om "Skansen imod racisme" og andre mere samværsorienterede aktiviteter så som ekskursioner, julefrokoster osv. I dette specifikke område foregik de samlede protestarrangementer lige uden for nynazisternes hus, hvilket vænnede naboerne til at benytte gaden som et almindeligt mødested – en vane, der fortsatte lang tid efter, at nazisterne havde forladt området. I Kærlundsmarken foregik protesterne primært i medierne eller ved offentlige møder. Da konflikten var ovre, havde naboerne i dette kvarter således ikke mange naturlige "lejligheder for interaktion", og idet de ikke havde tradition for at bruge gaderne til fællesaktiviteter, voksede der ikke mange spontane, uorganiserede og samværsorienterede netværk frem. I Suensonsgade, hvor fællesskabet blandt de ældre i mange år havde været karakteriseret af en høj grad af intimitet, ændrede situationen sig ikke, da de kvarterfremmede ankom. De ældre beboere beholdte deres sociale relationer og netværk, og de yngre synes indifferente i forhold til de kvarterfremmede. Styrken af fællesskabet i dette område afhænger meget af den daglige kontakt mellem de ældre beboere. Siden 1940'erne og 1950'erne har de følt sig tæt knyttet til såvel området som til hinanden. Tydeligvis undres de over, hvorfor de yngre beboere i den grad udviser en mangel på interesse for kvarteret.

Konklusion

Efter at have undersøgt de forskellige udviklinger af fællesskab i tre byområder, der oplevede at få en kvarterfremmed gruppe som nabo, nærmer vi os nu et konkluderende udsagn om, hvordan forholdet mellem det sociale og det geografiske rum skal/kan begrebsliggøres i det nutidige byliv. Fra denne undersøgelse kan det konkluderes, at senmoderne individer reagerer på trusler mod deres boligkvarter og lokalområde ved at søge og skabe nye former for lokalt baserede fællesskaber. I det senmoderne byliv forekommer sociale relationer således tydeligt at være forbundet til det geografiske rum under de særlige omstændigheder, der vokser frem ved oplevelsen af trusler mod området. Den måde, hvorpå det sociale i disse situationer er forbundet til rum, afhænger af forskellige faktorer (niveauet og formen for fællesskabsorganisering, truslens natur, beboelsesform, se model 1), hvilket kalder på en kontekstuel forståelse. Svaret på det tredje spørgsmål involverer nogle nye retninger for videre forskning og teoriudvikling i undersøgelser af lokale fællesskaber i byen. På baggrund af denne undersøgelse forekommer det oplagt, at begrebsliggøre lokale fællesskaber i den senmoderne by som latente immuniserende kræfter, der forbliver på det latente niveau så længe, der ikke registreres nogle "infektioner" eller eksterne trusler. I sådanne konfliktløse perio-

der, hvor der ikke er et stort behov for lokalt baseret fællesskab, interagerer og socialiserer individerne på tværs af forskellige rum, mens sådanne lokalt baserede fællesskaber vokser frem, når naboerne oplever en trussel mod området. Kort sagt når naboerne føler et behov for fællesskab.

Situationer, hvor det sociale er tæt forbundet med en specifik geografisk lokalitet, skal således ikke forstås som rester af en forlængst forsvundet og uciviliseret fortid, men som en del af det nutidige samfund. Sådanne situationer produceres konstant og forekommer i situationer, hvor naboer i et bestemt område oplever eksterne trusler. Lokale fællesskaber vokser frem, når mennesker oplever et behov herfor (evt. ved trusler mod deres lokalområde). Disse fællesskabers varighed og karakter afhænger blandt andet af, hvordan den eksterne trussel udvikles. Hvis beboere oplever truslen som meget alvorlig, er der stor sandsynlighed for, at det fremvoksende fællesskab karakteriseres af en høj grad af intimitet. I den modsatte ende vil fællesskabet sandsynligvis være karakteriseret af en aftagende intimitet. Hertil peger fund i denne undersøgelse på, at når først lokale fællesskaber er produceret på baggrund af eksterne trusler, så fortsætter de med at eksistere længe efter, at truslen er forsvundet. Intimiteten kan meget vel blive reduceret over tid, men en tilbagevenden til startpunktet uden sociale relationer eller fælles aktiviteter blandt naboerne forekommer højst usandsynlig.

Hvis grundpointen fra det studie, som danner baggrunden for denne artikel, er, at lokale fællesskaber opstår, hvis folk føler et behov for det – og/eller provokeres til det, så er det interessant at se på, hvorvidt lokale fællesskaber kan vokse frem af andre og mindre konfliktyldte omstændigheder. Dette studie peger også i retning af at se nærmere på, hvorvidt lokale fællesskaber og lokale tilknytningsforhold varierer blandt forskellige sociale grupper, eller om der er andre forhold end traditionelle socioøkonomiske faktorer, der deler befolkningen på disse spørgsmål. Endelig er spørgsmålet om befolkningens mobilitet interessant, fordi høj flyttemobilitet tilsyneladende modvirker lokalt fællesskab, ligesom det at have sin hverdag i eller uden for kvarteret ser ud til at være en markør for lokalt fællesskab.

Noter

Efter udarbejdelsen af denne artikel har Forskningsrådet for Samfund og Erhverv bevilliget penge til projektet "lokalt fællesskab, mobilitet og stedtilknytning", der gennemføres af Mia Arp Fallov, Anja Jørgensen og Lisbeth B. Knudsen, alle ansat ved Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet.

1. Gated Communities kendes mest fra USA og dækker over boligområder, som er omgivet af et hegn eller en mur og ofte bevogtet af et privat vagtværn, der sørger for, at kun personer med fornødne adgangstilladelser slipper igennem porten.

Litteratur

- Bauman, Zygmunt 2002: *Fællesskab – en søgen efter tryghed i en usikker verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Castells, Manuel 1996: *The Information age: Economy, Society and Culture. Vol. 1. The Rise of The Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel 1997: *The Information age: Economy, Society and Culture. Vol. 2. The Power of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel 1998: *The Information age: Economy, Society and Culture. Vol. 3. End of Millennium*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Durkheim, Emile [1964] 1933: *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
- Etzioni, Amitai 1995: *The Spirit of Community*. London: Fontana Press.
- Fischer, Claude 1982: *To Dwell among Friends: Personal Networks in Town and City*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Giddens, Anthony 1994: *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Granovetter, Mark S. 1973: "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, 78:1360-1380.
- Jørgensen, Anja 2006: *Når kvarteret opdager sig selv*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Park, Robert E. & Ernest W. Burgess 1921: *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Park, Robert E. & Ernest W. Burgess [1915] 1967: *The City – Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Park, Robert E. 1952: *Human Communities – The City and Human Ecology*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Sassen, Saskia 2000: "New frontiers facing urban sociology at the Millennium". *The British Journal of Sociology*, 51 (1): 143-159.
- Schutz, Alfred 1975: *Hverdagslivets Sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Schutz, Alfred [1964] 1976: *Collected Papers II Studies in Social Theory*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Sennett Richard 1999: *Det Fleksible Menneske*. Højbjerg: Forlaget Hovedland.
- Simmel, Georg 1998: *Hvordan er samfundet muligt? – udvalgte sociologiske skrifter*. København: Gyldendal.
- Simmel, Georg [1908] 1955: "Conflict", i Kurt H. Wolff (red.): *The Web of Group Affiliations*. Glencoe: The Free Press.
- Tonboe, Jens C. 1993: *Rummets sociologi*. København: Akademisk Forlag.
- Tönnies, Ferdinand 1988: *Community and Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Wellmann, Barry 1979: "The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers". *American Journal of Sociology*, 84(5): 1201-1231.